

PAULINA PERET-DRAŻEWSKA

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

RYZIKO JAKO ELEMENT STYLU ŻYCIA WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY. UJĘCIE TEORETYCZNO-EMPIRYCZNE

ABSTRACT. Peret-Drażewska Paulina, *Ryzyko jako element stylu życia współczesnej młodzieży. Ujęcie teoretyczno-empiryczne* [Risk as an Element of the Lifestyle of Contemporary Youth. A Theoretical and Empirical Approach]. *Studia Edukacyjne* nr 45, 2017, Poznań 2017, pp. 139-152. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2017.45.11

The theoretical and empirical analysis is intended to address the specificity of risk categories in the present and the relevance of these issues in the light of their perception by modern youth, which is part of the analysis of young people's lifestyles. Discussions on changes in the risk category in the present and the distinction between risk and anxiety were also discussed. Also presented are the results of our own research presenting the opinions of contemporary youth on contemporary society, taking into account the category of risk.

Key words: youth, modernity, risk, lifestyle

Wprowadzenie

Kategoria ryzyka stała się wyznacznikiem czasów późnej nowoczesności, co określone zostało mianem „społeczeństwa ryzyka” (U. Beck). W tym ujęciu ryzyko oznacza globalne niebezpieczeństwa i zagrożenia wynikające ze specyfiki ponowoczesności. Podobne stanowisko wobec zagadnień ryzyka zajął A. Giddens, zdaniem którego „pojęcie ryzyka nabiera szczególnego znaczenia w społeczeństwie, które zrywa z przeszłością i tradycyjnymi sposobami działania i staje wobec tyleż otwartej, co wątpliwej przyszłości”¹.

¹ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. Ja i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2010, s. 53.

Mając na uwadze charakter zastanej teraźniejszości, gdzie dominuje prymat zmiany należałoby przekształcić sposób rozumienia kategorii ryzyka, co proponuje H. Mamzer. Autorka uważa, że

ryzyko powiązane jest z poczuciem niepewności wynikającej z fragmentacji rzeczywistości i jej płynności, niemożności jej ogarnięcia i poznawczego opanowania (...). Ryzyko pojmowane jest jako niepewność i wzrastające poczucie braku kontroli nad światem, który nieustannie się zmienia i będzie się zmieniać².

Niniejsze ujęcie zmusza do refleksji nad kondycją jednostki, która partycypuje w owej „ryzykowej rzeczywistości”.

Szczególną grupą wiekową oraz społeczną związaną z kategorią ryzyka jest współczesna młodzież, która doskonale rozumie realia współczesności, elastycznie się do nich dostosowuje i jednocześnie je kreuje. Pokolenia współczesnej młodzieży mając świadomość egzystencji w społeczeństwie ryzyka, przejawiają dwie tendencje – fascynację ryzykiem oraz obawą przed ryzykiem.

Grupa młodzieży odmiennie od dorosłych ujmuje kategorię ryzyka ze względu na specyfikę etapu rozwojowego adolescencji, którego głównym zadaniem rozwojowym jest kształtowanie tożsamości, do czego niezbędnym czynnikiem jest eksploracja rzeczywistości czy poszukiwanie wrażeń. Ryzyko stanowi zatem jeden z elementów stylu życia współczesnej młodzieży – tak sądzi Z. Melosik, opisując współczesność w kategorii kultury skoku adrenalin i ryzyka, której podstawowym założeniem jest „maksymalizacja wrażeń” poprzez podejmowanie ryzyka w przejawianiu niebezpiecznych i ekstremalnych zachowań³.

Zasadniczym celem niniejszego artykułu⁴ jest analiza teoretyczno-empiryczna mająca na uwadze ukazanie specyfiki kategorii ryzyka we współczesności oraz istotności niniejszych zagadnień w świetle postrzegania ich przez współczesną młodzież, co wpisuje się w analizy dotyczące stylu życia młodych. Podjęte zostały także rozważania na temat przemian związanych z kategorią ryzyka we współczesności oraz rozróżnień między ryzykiem a lękiem. Przedstawiono również wyniki badań własnych ukazujące opinie współczesnej młodzieży na temat współczesnego społeczeństwa, uwzględniając kategorię ryzyka.

² H. Mamzer, *Poczucie bezpieczeństwa ontologicznego. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*, Poznań 2008, s. 190.

³ Z. Melosik (red.), *Młodzież, styl życia i zdrowie*, Poznań 2001, s. 34-36.

⁴ Zaprezentowane w niniejszym artykule rozważania teoretyczne oraz wyniki badań empirycznych stanowią fragment rozprawy doktorskiej zatytułowanej *Obraz współczesnej młodzieży postrzegany z perspektywy rówieśników*, napisanej przez autorkę pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Agnieszki Cybal-Michalskiej. Skrócona wersja rozprawy doktorskiej została opublikowana w: P. Peret-Drażewska, *Współczesna młodzież postrzegana z perspektywy rówieśników. Studium teoretyczno-empiryczne*, Poznań 2014.

O społeczeństwie ryzyka

Znakiem współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej, stanowiącym niejako pokłosie istotności kategorii zmiany jest orientacja na pewien rodzaj cywilizacyjnego przypisania do ryzyka⁵. Kategoria ryzyka jest podłożem do wystąpienia szeregu specyficznych procesów i zjawisk społecznych, które określają charakter społeczeństw ponowoczesnych. Ryzyko jako główna kategoria opisowa aktualnej kondycji społecznej zaakcentowane zostało szczególnie przez U. Becka, który współczesne społeczeństwo określił mianem społeczeństwa ryzyka, cechujące się produkcją wszelkich form ryzyka, które jest wszechobecne w obecnym świecie⁶.

Kategoria ryzyka w warunkach ponowoczesności najpełniej określona została właśnie w tezach U. Becka. Według niego, ryzyko stanowi niszczącość siłę, której ludzkość nie jest w stanie powstrzymać, uwidacznia się jedynie w naukowym dyskursie i jest od niego zależne. Ryzyko jest „otwarte na społeczne procesy definiowania” (U. Beck), co wiąże się ze znaczącą rolą mediów, które podejmują się określenia kształtu ryzyka, a przez to osiągają kluczową pozycję na arenie polityczno-społecznej. Ryzyko dokonuje rozmycia się granic klasowych, ponieważ jego siła jest niezależna od pozycji społecznej czy jakichkolwiek innych czynników – wobec ryzyka, zwłaszcza ekologicznego, wszyscy jesteśmy równi w kategorii jednostkowej. Mówiąc zaś o makroskali, następuje tendencja odwrotna. Dokonują się coraz większe nierówności pomiędzy państwami centrum a peryferiami wyznaczonymi przez stopień industrializacji. Kolejną istotną cechą społeczeństwa ryzyka jest jego „produkcja”, która leży w interesie wielkich korporacji. Mam na myśli czerpanie zysku z prób zaspokajania potrzeby bezpieczeństwa, co jest nieosiągalne w społeczeństwie ryzyka, a zatem korzyści są nieprzerwalne. H. Mamzer proponuje ujęcie ryzyka w kontekście

poczucia niepewności wynikającego z fragmentacji rzeczywistości i jej płynności, niemożności jej ogarnięcia i poznawczego opanowania (...), jest to wzrastające poczucie braku kontroli nad światem, który nieustannie się zmienia i będzie się zmieniać⁷.

W ujęciu U. Becka, ryzyko podlega kontroli ludzkiej, dotyczy całej populacji niezależnie od statusu społecznego. Ze względu na wszechogarniające ryzyko i lęk intensywnie rozwijają się gałęzie gospodarki zajmujące się dys-

⁵ Niniejsza kategoria, inspirowana rozważaniami U. Becka, jest autorstwa Agnieszki Cybal-Michalskiej. Patrz: A. Cybal-Michalska, *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*, Poznań 2006, s. 68.

⁶ Patrz: U. Beck, *Społeczeństwo ryzyka*, Warszawa 2002.

⁷ H. Mamzer, *Poczucie bezpieczeństwa ontologicznego. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*, Poznań 2008, s. 190.

trybucją produktów i usług powodujących wzrost poczucia bezpieczeństwa jednostek. Usuwanie zagrożeń stanowiących jego źródło dotyczy w coraz większym stopniu obszaru politycznego.

Ryzyko można ujmować bądź jako pewnego rodzaju świadomość zagrożenia wpisanego w ludzkie działanie, bądź jako miarę nieprzewidzianych konsekwencji podjętych decyzji. Pierwsze ujęcie reprezentuje A. Giddens, traktując ryzyko jako zagrożenie, które we współczesności jest kluczową kategorią wyznaczającą kierunek myślenia ludzi. Zawsze bierzemy pod uwagę i mamy świadomość ryzyka, które stanowi element każdego niemal obszaru funkcjonowania człowieka teraźniejszości. Ryzyko można też rozumieć, za U. Beckiem jako

nieprzewidziane konsekwencje decyzji podejmowanych przez podmiot zarówno intencjonalnie, jak i nieintencjonalnie, ale także jako nieprzewidziane skutki poczynania i decyzji innych uczestników praktyki społecznej⁸.

Egzystencja ludzka w społeczeństwie ryzyka, lęku i niepewności prowadzi do prymatu wątpliwości, co stoi w sprzeczności z kryteriami osiągania poczucia bezpieczeństwa ontologicznego i określenia kształtu tożsamości własnego „ja”. A zatem, jednostki w świecie permanentnej zmiany mają za zadanie wykształcić mechanizmy umożliwiające im uzyskanie względnej trwałości, przewidywalności i poczucia sprawstwa. Takimi mechanizmami może być wiara religijna bądź odwołanie się do losu, przeznaczenia, fatum. Jednakże, w warunkach niezliczonych możliwości jednostki zawsze mają świadomość ryzyka wpisanego w podejmowane decyzje. Dokonując „kalkulacji ryzyka” (A. Giddens), opierają się na zaufaniu tworząc „kokon ochronny”, czyli „niedopuszczanie potencjalnych zagrożeń ze świata zewnętrznego”⁹. Świadomość ryzyka i lęk z nim związany nie stanowią przeszkód w osiąganiu poczucia bezpieczeństwa ontologicznego jedynie w sytuacji, gdzie jednostki mają dobrze wykształcone podstawowe zaufanie. Znamiennej cechą współczesności jest również wszechobecność kryzysu rozumianego jako „nagle nieprzystosowanie do rzeczywistości”¹⁰. Częstotliwość kryzysu w płynnonowoczesnym świecie jest tak duża, iż mówi się nawet o „normalizacji kryzysu” (A. Giddens), czyli sytuacji gdzie „kryzysy stały się częścią normalnego życia, ale taką, jaka z definicji nie poddaje się rutynizacji”¹¹. Zatem, pomimo wszechobecności kryzysu jednostki permanentnie mają za zadanie zmagać się z jego skutkami w kontekście tożsamościowym. Warunki „normalizacji kryzysu” prowadzą do wzrostu niepewności i niepokoju oraz podatności na wszelkiego rodzaju sytuacje kryzysowe,

⁸ Tamże, s. 187.

⁹ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, s. 308.

¹⁰ Tamże, s. 247.

¹¹ Tamże.

które wpływają na strukturę tożsamości jednostki. Pomocną strategią okazuje się „separacja doświadczenia” (A. Giddens), czyli „oddzielenie życia codziennego od doświadczeń, które mogłyby skłonić do stawiania potencjalnie niepokojących pytań egzystencjalnych”¹².

Tendencje zmian związane z kategorią ryzyka we współczesności

Współcześnie mamy do czynienia z nowymi wymiarami i postaciami ryzyka, a także zmianą jego profilu, jak podkreśla E. Wnuk-Lipiński¹³. Owe zagadnienia zostały szczegółowo opisane przez U. Becka w koncepcji społeczeństwa ryzyka¹⁴ i podjęte przez A. Giddensa.

Autor pracy *Nowoczesność i tożsamość* wyjaśnia, iż podstawową cechą „nowej” kategorii ryzyka jest instytucjonalizacja, a zatem odnoszenie się do działań interpersonalnych, obszaru kulturowo wytworzonego przez jednostkę ludzką, a nie kontekstu naturalnego, związanego ze środowiskiem przyrodniczym. Dlatego, ryzyko coraz częściej odnosi się do wymiaru zbiorowego, a nie tylko indywidualnego. Poszerzanie się skali ryzyka w wymiarze globalnym prowadzi do sytuacji, gdzie niejako każdy mieszkaniec Ziemi poddany jest czynnikom ryzyka, niezależnie na przykład od różnic kulturowych – tak zwana uniwersalizacja ryzyka. Taka sytuacja powoduje zatarcie się granic czasowo-przestrzennych dla kategorii ryzyka. Owa wszechobecność ryzyka sprawia, iż następuje wzrost jego świadomości, a za tym idzie coraz bardziej wnikliwa analiza potencjalnych zagrożeń. Tak też dokonuje się „produkcja ryzyka”.

Ryzyko uległo transformacji również w wymiarze temporalnym, gdyż jak ujmuje to A. Giddens „pojęcie ryzyka nabiera szczególnego znaczenia w społeczeństwie, które zrywa z przeszłością i tradycyjnymi sposobami działania i staje wobec tyleż otwartej, co wątpliwej przyszłości”¹⁵. Przyszłość jest nie-
zmiernie istotna, ponieważ jak zauważył U. Beck,

dokonuje się przenoszenie w przyszłość dostrzegalnych obecnie szkód, powszechna utrata zaufania lub też zakładanie wzrostu znaczenia czynników wzmagających ryzyko. Ryzyko łączy się w sposób istotny z wizjami przyszłego rozwoju, nie zaistniałymi jeszcze, ale zagrażającymi nam zniszczeniami, które w tym znaczeniu są realne już dzisiaj¹⁶.

¹² Tamże, s. 310.

¹³ E. Wnuk-Lipiński, *Świat międzyepoki*, Kraków 2004.

¹⁴ U. Beck, *Spółczesność i ryzyko*, Warszawa 2002, s. 29-30.

¹⁵ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. Ja i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2010, s. 152.

¹⁶ U. Beck, *Spółczesność i ryzyko*, s. 44.

Dążenie do opanowania zagrożeń i zminimalizowania wystąpienia negatywnych skutków podjętych działań prowadzi do zjawiska „kolonizacji przyszłości” (A. Giddens), rozumianego jako „tworzenie obszarów przyszłych możliwości dzięki wnioskowaniu kontrfaktycznemu”¹⁷. Charakter kategorii ryzyka w warunkach późnej nowoczesności najtrafniej określił A. Giddens mówiąc, iż „myślenie w kategoriach ryzyka i szacunek ryzyka jest na dobrą sprawę zajęciem, któremu nieustannie, choć może niedostrzegalnie, oddają się zarówno laicy jak i eksperci”¹⁸ – świadczy to o szerokim zasięgu i wszechobecności ryzyka, z którym współcześnie każdy musi się zmierzyć.

Ryzyko a lęk

Obok kategorii ryzyka wyznacznikiem płynnej nowoczesności jest lęk szeroko opisany przez Z. Baumaną w pracy zatytułowanej *Płynny lęk*. Z perspektywy psychologicznej lęk określany jest jako

negatywny stan emocjonalny związany z przewidywaniem nadchodzącego z zewnątrz lub pochodzącego z wewnątrz organizmu niebezpieczeństwa, objawiający się jako niepokój, uczucie napięcia, skrępowania, zagrożenia¹⁹.

W czasach płynnej nowoczesności, gdzie istnieje prymat zmiany wszechobecny jest lęk traktowany jako niepożądane skutki skutków, których nie potrafimy przewidzieć²⁰. W taki właśnie sposób rozumie lęk Z. Bauman mówiąc, iż

lęk to nazwa, jaką nadajemy naszej niepewności, naszej niewiedzy o zagrożeniu i o tym, co należy zrobić – co można, a czego nie można – żeby go natychmiast opanować – albo odeprzeć, jeśli opanowanie go jest ponad nasze siły²¹.

Z uwagi na powyższą argumentację Z. Bauman często posługuje się pojęciem „niepewność” zamiast lęku. Często dokonuje się analizy zjawiska lęku mając na myśli rodzaj lęku nazwany przez wspomnianego autora „lękiem pochodnym”, stanowiącym „stałe usposobienie, które najlepiej można scharakteryzować jako

poczucie bycia wystawionym na niebezpieczeństwo; poczucie niepewności i bezbronności (...), które łatwo odłącza się w świadomości tych, którzy go doznają, od niebezpieczeństw jakie go wywołują²².

¹⁷ A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość*, s. 308.

¹⁸ Tamże, s. 168.

¹⁹ Patrz: R. Gerrig, P.G. Zimbardo, *Psychologia i życie*, Warszawa 2005.

²⁰ Z. Bauman, *Płynny lęk*, Kraków 2008, s. 21.

²¹ Tamże, s. 6.

²² Tamże, s. 8-9.

Źródłem niebezpieczeństw, które wywołuje uczucie lęku jest zagrożenie ciała i majątku, trwałości i solidności porządku społecznego oraz pozycji w hierarchii społecznej²³.

Kategoria lęku jest niezmiernie istotna w teraźniejszej rzeczywistości społecznej z uwagi na fakt, iż

okazało się, że w płynnonowoczesnej scenerii zmagania z lękami to zadanie na całe życie, natomiast wywołujące lęk niebezpieczeństwa, nawet te nie podejrzewane o to, że trudno się z nimi uporać, przyszło ostatecznie uznać za stałych, nieodłącznych towarzyszy²⁴,

jak zauważył Z. Bauman. Znamionną cechą współczesnych lęków jest ich powszechność i uniwersalizacja. Przejawia się to tym, iż pomimo różnic społeczno-demograficznych w jakości nękanych lęków

istnieją również takie, które są wspólne nam wszystkim – bez względu na to, w jakiej części globu przyszło nam się urodzić bądź wybrać (może pod przymusem) miejsce do zamieszkania²⁵.

W kontekście powyższych ustaleń wyłania się dylemat, czy współczesne społeczeństwo charakteryzuje się dominacją ryzyka czy lęku i pojawia pytanie o kategorie wyznaczające kształt teraźniejszości społecznej. Odpowiedzi na to pytanie udziela Z. Bauman. Autor uważa, że

idea ryzyka pośrednio przeformułowuje i milcząco utwierdza domniemanie zasadniczego uporządkowania świata. Tylko na podstawie takiego założenia ryzyko może być w zasadzie, zgodnie ze swoją definicją, obliczone – i tylko dopóty, dopóki takie założenie obowiązuje, można próbować, z niejakim powodzeniem, zminimalizować owe ryzyko poprzez działanie lub powstrzymywanie się od działania²⁶.

Z uwagi na powyższe kwestie Z. Bauman zauważa, że

pojęcie ryzyka ma sens jedynie w uporządkowanym, monotonnym i powtarzalnym świecie, w którym ciągi przyczynowe powtarzają się często i na tyle powszechnie, by koszty i zyski zamierzonych działań oraz szanse ich powodzenia i klęski poddawały się statystycznej obróbce i były oceniane w odniesieniu do precedensów²⁷.

A zatem, kategoria ryzyka wymagająca przewidywalności zdarzeń nie może stać się wyznacznikiem czasów płynnej nowoczesności, gdzie zmiana jest

²³ Tamże, s. 9.

²⁴ Tamże, s. 16.

²⁵ Tamże, s. 38-39.

²⁶ Tamże, s. 170.

²⁷ Tamże, s. 170-171.

fundamentem zaistniałego stanu społeczno-kulturowego. Lęk dotyczy nieprzewidywalnych skutków zdarzeń, których nie potrafimy przewidzieć, w przeciwieństwie do ryzyka, które dotyczy nieprzewidywalnych skutków działań, które potrafimy przewidzieć. Warunkom płynnej nowoczesności przypisany jest pierwszy przebieg zdarzeń ze względu na nieprzewidywalność i zmienność, które są wyznacznikiem teraźniejszości. Jak pisze Z. Bauman,

nasz świat bezbronnym czynią głównie niebezpieczeństwa o nieobliczalnym prawdopodobieństwie, zjawisko z gruntu odmienne od tych, do których zazwyczaj odnosi się pojęcie ryzyka. Zagrożenia, które z zasady są nieobliczalne, pojawiają się w otoczeniu, które z zasady jest nieregularne, gdzie zerwane ciągi i ich niepowtarzalność staje się regułą, a nienormalność normą. Są niepewnością występującą pod inną nazwą²⁸.

Kolejną znaczącą różnicą pomiędzy ryzykiem a lękiem wskazanym przez Z. Bauman jest fakt, iż

ryzyko rośnie w miarę, jak zbliża się, przestrzennie i czasowo, do podmiotów działających i działania. Niepewność natomiast rozprzestrzenia się w odwrotny sposób; powiększa się i przybiera na sile w miarę, jak oddala się od podmiotu i działania²⁹.

Z uwagi na powyższe argumenty sędzę, iż współczesne społeczeństwo jest w większym stopniu społeczeństwem lęku niż społeczeństwem ryzyka, co tłumaczy szereg zjawisk społeczno-kulturowych i charakter płynnonowoczesnej rzeczywistości. Obecne „wszechpanowanie” lęku znakomicie przedstawił Z. Bauman słowami:

ludzie żyjący w czasach największego komfortu, na których chuchano i dmuchano z większą pieczołowitością niż kiedykolwiek w dziejach, czują się bardziej zagrożeni, niepewni i przestraszeni, bardziej skłonni do paniki i bardziej pochłonięci wszystkim, co wiąże się z poczuciem pewności i bezpieczeństwa niżli ludzie w większości innych, dawnych i obecnych społeczeństw³⁰.

Styl(e) życia współczesnej młodzieży a ryzyko

Szczególną grupą „odbiorców” i „nadawców” ryzyka jest młodzież będąca grupą wiekową i społeczną, której codzienne funkcjonowanie, poglądy, opinie, style życia ściśle powiązane są ze specyfiką współczesnej rzeczywistości społeczno-kulturowej. Stanowi ona obecnie istotny „papiererek lakmu-

²⁸ Tamże, s. 171.

²⁹ Tamże, s. 173-174.

³⁰ Tamże, s. 226.

sowy” zachodzących przemian globalizacyjnych w kontekście socjokulturowym, bowiem jest uważnym i bezstronnym ich obserwatorem, co dzieje się za sprawą specyfiki okresu adolescencji, który zakłada realizację zadań rozwojowych wymagających „wsiąknięcia” w system społecznych powiązań (m.in. krystalizacja tożsamości). Nie bez znaczenia jest również pewien zestaw cech osobowych przynależnych w szczególności do adolescentów, takich jak odwaga, energia, siła, witalność.

Powyżej przedstawione kwestie implikują wśród młodych potrzebę podejmowania ryzyka, które stało się nieodłącznym elementem ich stylu życia. Młodzi ludzie będąc na ścieżce ustalania priorytetów życiowych (układy wartości, potrzeby, orientacje życiowe) wyrażają potrzebę eksploracji rzeczywistości, doświadczania przygód, poczucia wolności poprzez nierzadko celowe podejmowanie zachowań ryzykownych.

Nie bez znaczenia dla podejmowania ryzyka przez młodzież jest również rola grupy rówieśniczej, która na niniejszym etapie rozwojowym jednostki zaspokaja potrzeby aprobaty i uznania, stanowi istotny wyznacznik norm i wartości społecznych, jak również jest przestrzenią do doświadczania różnego rodzaju relacji interpersonalnych i sytuacji społecznych. Będąc członkiem grupy rówieśniczej, podejmując różnego rodzaju aktywności zbiorowe o wiele łatwiej podjąć decyzję o przejawianiu zachowań ryzykownych, bowiem ujawnia się mechanizm odpowiedzialności zbiorowej, presji grupy, co wzmacnia tendencję do podejmowania ryzyka.

Kolejnym istotnym czynnikiem jest partycypacja w kulturze ryzyka i skoku adrenaliny. Obecnie powszechny relatywizm norm i wartości społecznych sprawia, iż jednostki mają poczucie pełnej swobody w podejmowaniu decyzji, a co za tym idzie – ponoszą za nie odpowiedzialność. Jednostka ma pełną kontrolę nad własnym losem, życiem. Chcąc uciec od konieczności kontroli nad biegiem zdarzeń w swoim życiu, młodzi ludzie decydują się podejmować ryzyko, ponieważ wówczas zaspokajana jest potrzeba uwolnienia się od roli jedyne go reżysera własnych losów jednostkowych. Ryzyko i adrenalina uwalnia również jednostki od rutyny, przewidywalności, obowiązujących reguł i schematów wnosząc element świeżości, odmiany, ekscytacji, co wiąże się z zaspokojeniem potrzeby odczuwania przyjemności. Jak podkreślił Z. Melosik:

w kulturze współczesnej występuje społecznie skonstruowana obawa (lub wręcz panika) przed monotonnym życiem (...) ekscytacja i ryzyko (...) są dobrze sprzedającym się towarem. W konsekwencji młodzi ludzie pragną nadzwyczajnych wrażeń i ekstremalnych przeżyć³¹.

³¹ Z. Melosik, *Młodzież i styl życia. Paradoksy pop-tożsamości*, [w:] *Młodzież, styl życia i zdrowie. Konteksty i kontrowersje*, red. Z. Melosik, Poznań 2001, s. 34.

Adolescentów cechuje również tak zwany młodzieńczy entuzjazm, który zakłada bezgraniczną wiarę w pomyślność zdarzeń, gdzie nie ma miejsca na porażki, trudności, czy tragedie. W połączeniu z ukierunkowaniem na natychmiastowość oraz dynamiką i żywiołowością młodych, ryzyko znakomicie wpisuje się w zamiłowanie do ryzyka, będąc nieodłącznym elementem stylów życia współczesnej młodzieży.

Współczesna rzeczywistość społeczno-kulturowa sprawiła, iż obecnie można prowadzić style życia, których składowe przynależne są do odmiennych trendów związanych z różnorodnymi stylami życia (hybrydyczność stylów życia, wszystkożerność³²), zatem jednostki prezentują nie jeden styl życia, przynależny do klasy i sztywno określony, ale style życia niczym nie ograniczone, wybrane według własnych upodobań. Ryzyko może być zatem elementem stylów życia każdego, co umożliwia osiągnięcie prestiżu społecznego i uznania grupy.

Wszechobecność ryzyka w kulturze popularnej i konsumpcyjnej sprawiła, iż niniejsza kategoria dotyczy niemalże wszystkich typów stylów życia współczesnej młodzieży, co skłania do refleksji nad jego istotą oraz kondycją młodych partycypujących w rzeczywistości przesiąkniętej ryzykiem.

Orientacja społeczeństwa na ryzyko w świadomości młodzieży – wyniki badań własnych

Mając świadomość istotności kategorii ryzyka w prezentowanych współcześnie stylach życia młodzieży, jednym z zasadniczych celów postępowania badawczego na temat obrazu młodzieży postrzeganego z perspektywy rówieśników uczyniona została analiza opinii młodzieży na temat orientacji współczesnego społeczeństwa, w tym orientacji na ryzyko.

Rozwiązanie problemów badawczych wymaga stosowania odpowiednich reguł postępowania badawczego, które zawierają się w określonej metodzie badawczej. Mając na uwadze cel eksploracji badawczych, w badaniu naukowym zastosowana została metoda sondażu diagnostycznego, która daje możliwość uzyskania informacji na temat obrazu współczesnej młodzieży postrzeganego z perspektywy rówieśników oraz uchwycenia ogólnych tendencji i specyfiki zagadnienia stanowiącego przedmiot podjętych badań.

W celu zebrania materiału badawczego umożliwiającego rozwiązanie postawionych problemów badawczych zastosowano technikę ankiety. Jej wybór wynika ze specyfiki badanego wycinka rzeczywistości społecznej oraz celów badawczych, które wskazują na konieczność uzyskania licznych materiałów

³² Patrz: Z. Melosik, *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013.

informacyjnego, który posłuży celom diagnostycznym w toku jego analiz. Ankieta służąca realizacji założonych celów badawczych ma charakter dostosowany do problematyki badawczej oraz została dobrana do specyfiki grupy badawczej w wymiarze rozwojowym oraz społeczno-środowiskowym, która to próba badawcza była wcześniej wyselekcjonowana i zamierzona. Ankieta sporządzona została zgodnie z zasadami konstrukcji kwestionariusza ankiety oraz prawidłowego przebiegu sporządzania badania w myśl koncepcji metodologii badań naukowych. Należy również podkreślić fakt, że istotne jest postępowanie badacza zgodne z etycznymi zasadami badań naukowych oraz ogólnymi regułami życia społecznego i relacji interpersonalnych. Oczywiście, iż zakładając pojawienie się pytań otwartych w kwestionariuszu ankiety, jako uzupełniająca technika badawcza zastosowana została analiza treści pytań otwartych w wymiarze jakościowym. Poszerza ona materiał badawczy o kontekst indywidualny, często niewidoczny w pytaniach zamkniętych, w których brakuje miejsca na osobiste opinie, uwagi, spostrzeżenia. Analiza treści pytań otwartych poszerzyła horyzont opisu badanego zjawiska w wyniku analizy zgromadzonego materiału ilościowego. Funkcję narzędzia badawczego w badaniach własnych pełnił kwestionariusz ankiety. Informacje uzyskane w toku postępowania badawczego zostały poddane analizie ilościowej oraz jakościowej.

Badania zrealizowano w 2013 roku za pomocą kwestionariusza ankiety. Z populacji generalnej wyłoniona została grupa osób biorących udział w badaniu – 439 uczniów klas I - III szkół średnich różnego typu (liceum, technikum, szkoła zawodowa), zlokalizowanych na terenie województwa wielkopolskiego, umiejscowionych na terenie Poznania, Kościana, Opalenicy, Rokietnicy oraz Pobiedzisk Letniska.

Zapoznanie się z opiniami współczesnej młodzieży na temat orientacji współczesnego społeczeństwa³³ stanowi cenną informację na temat odbioru

³³ Większość analiz naukowych na temat funkcjonowania współczesnej młodzieży ujmują to zagadnienie przez pryzmat warunków społeczno-kulturowych, które niejako wyznaczają treść egzystencji adolescentów ponowoczesności. Zwarte wyjaśnienie powiązań funkcjonowania współczesnej młodzieży z obecną przestrzenią społeczno-kulturową ukazane zostało w artykule U. Dębskiej oraz B. Tomaszewskiej zatytułowanym „Młodzież epoki przemian. Niektóre osobowościowe wskaźniki trudności w dobrym funkcjonowaniu we współczesnej rzeczywistości” (U. Dębska, B. Tomaszewska, *Młodzież epoki przemian. Niektóre osobowościowe wskaźniki trudności w dobrym funkcjonowaniu we współczesnej rzeczywistości*, [w:] A. Keplinger, *Młodzież w zmieniającym się świecie*, Wrocław 2001). Autorki podkreślając relację człowiek-środowisko odwołały się do terminu „ekologiczny”, który to wymiar ludzkiego bytu „polega na wyakcentowaniu znaczącej roli środowiska do właściwego funkcjonowania organizmu, ale w tych jego aspektach, które są istotne dla egzystencji (...). To, w jaki sposób organizm zachowa się czy zadziała jest wypadkową interakcji między konkretnymi własnościami percypowanego środowiska, w którym przychodzi żyć, i licznych zmiennych odpodmiotowych”

rzeczywistości społeczno-kulturowej w percepcji osób młodych. Głos młodych jest istotnym wyznacznikiem mówiącym o relacjach na linii jednostka-społeczeństwo. Respondenci poproszeni zostali o ustosunkowanie się do właściwości współczesnego społeczeństwa³⁴.

Analizy badań własnych wykazały, iż respondenci najczęściej podkreślają takie właściwości współczesnego społeczeństwa, jak: rozwój technik informacyjnych poszerzający zakres i możliwości kontaktu między ludźmi całego globu (3,17)³⁵; kulturę popularną z podkreśleniem kultury upozorowania, reality show, kultu ciała i seksualności (3,05); kulturę konsumpcji zgodną z hasłem „towary kupują swoich nabywców” (2,95). Podobny wynik uzyskały twierdzenia głoszące, iż „społeczeństwo współczesne jest przypisane do ryzyka, które trudno poddać kontroli, ocenić, całkowicie wyeliminować i przewidzieć” (2,94) oraz jest zorientowane na medialne symulacje rzeczywistości, w których złudzenie, fantazja, symulacja, wypierają realne doznania i doświadczenia (2,94).

Niższe wartości uzyskały takie orientacje społeczeństwa, jak: odpowiedzialność za decyzje, które mają wpływ na nowy kształt porządku światowego (2,66); przewidywanie i kreowanie przyszłych stanów rzeczy (2,65); odpowiedzialne współuczestnictwo i współdziałanie (2,64); wiedza (2,75).

– tamże, s. 11-12). Chcąc poznać kondycję współczesnej młodzieży w obliczu ponowoczesnej formacji społeczno-kulturowej, należy dokonać analizy jej czynników. Jako główne cechy współczesnej młodzieży, wynikające z warunków egzystencji, wskazuje się bierność, pasywność, lęk, niepewność, postawę pesymistyczną, brak poczucia bezpieczeństwa. Świat permanentnej zmiany kształtuje u młodych tego typu cechy, które skutkują szeregiem konsekwencji często negatywnych. Jak zauważyły U. Dębska i B. Tomaszewska, „poddanie młodych ludzi dodatkowym oddziaływaniom niepokojów i napięć społecznych, ekonomicznych, nakładających się adolescencji na trudności związane z przejściem i wychodzeniem z okresu adolescencji i wejściem w dorosłe życie, może sprawiać, że nie mogą oni sobie z tym wszystkim poradzić. W konsekwencji mogą się nasilić zaburzenia i trudności adaptacyjne. Ujawniające się liczne anomalie w zachowaniach będą stanowiły swoisty sposób adaptacji do warunków i sytuacji społeczno-ekonomicznej” (tamże, s. 15). Autorki podjęły badania naukowe na grupie 94 studentów, stawiając za główny cel badawczy zbadanie form zachowań oraz cech osobowości grupy młodzieży, wyciągając wnioski badawcze, osadzając problem na płaszczyźnie społeczno-kulturowej. Podsumowując badania własne, U. Dębska i B. Tomaszewska podkreśliły nasuwający się z wyników badań wniosek, iż „ten otaczający młodych świat nie jest im przyjazny, nie jest światem ekologicznie czystym, w którym chcieliby i mogli się czuć jak na swoim miejscu. Stąd, być może, częste u młodych świadome nieuczestniczenie w tym, co się wokół dzieje naprawdę. Niepewny, nieustabilizowany świat zewnętrzny w zetknięciu z osobowościami o przedstawionych cechach będzie sprzyjał postawom destrukcji, wycofania się, ucieczki oraz poczucia zagubienia, niemożności odnalezienia się w tym innym świecie, nasilaniu się licznych kryzysów” (tamże, s. 19).

³⁴ Zbiór twierdzeń podanych w pytaniu przedstawiony jest w tabeli 7. Możliwe kryteria odpowiedzi: zdecydowanie tak, raczej tak, raczej nie, zdecydowanie nie. Twierdzenia podaje za: A. Cybal-Michalska, *Tożsamość młodzieży*, s. 67-85.

³⁵ Wartości podane są w postaci średniej arytmetycznej.

Warto podkreślić, iż wszystkie przedstawione powyżej orientacje stanowią podstawowe elementy codzienności współczesnej młodzieży, które są najbardziej wybijającymi się symbolami życia we współczesnym społeczeństwie. Zatem, można domniemywać, iż istnieje zgodność pomiędzy wymogami rzeczywistości społeczno-kulturowej a funkcjonowaniem jednostkowym.

Przedstawione powyżej wyniki badań własnych wykazują, iż ryzyko postrzegane jest przez młodych jako jedna z istotniejszych kategorii charakteryzujących współczesne społeczeństwo. Młodzi ludzie mają zatem świadomość egzystencji w obecnych warunkach społeczno-kulturowych opartych na kategorii ryzyka, co stanowi istotny wyznacznik zachodzących tendencji w stylach życia współczesnej młodzieży.

Zakończenie

Zaprezentowana w niniejszym artykule problematyka ryzyka jako elementu stylu(ów) życia współczesnej młodzieży oraz podjęta na ten temat analiza teoretyczno-empiryczna odzwierciedla kondycję współczesnego społeczeństwa, pozwalając prognozować kierunek rozwoju wielu zjawisk społecznych oraz dostarczając informacji na temat tej grupy społecznej, która jest jeszcze pod wpływem różnego rodzaju oddziaływań ze strony dorosłych. Młodość to energia, inspiracja, nowość. Młodość to również wartość, jakże cenna w czasach jej kultu.

Podjmowanie ryzyka to nieodłączny element stylu(ów) życia współczesnej młodzieży, co wiąże się z funkcjonowaniem w obecnej rzeczywistości społeczno-kulturowej opartej na konsumpcjonizmie i popkulturze – nurtach promujących ryzyko jako atrakcyjny element egzystencji jednostki. Należy mieć na uwadze również potrzebę świadomości ryzyka. Nie bez znaczenia jest również fakt, iż podejmowanie ryzyka może stanowić swoisty mechanizm obronny przed funkcjonowaniem w rutynowej, przewidywalnej codzienności oraz rzeczywistości standaryzacji, normalizacji i komfortu.

Zaprezentowane zagadnienie może stanowić przestrzeń do podjęcia dalszych analiz, w szczególności implikacji pedagogicznych, które wynikają z istotnej roli ryzyka w funkcjonowaniu współczesnej młodzieży.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman Z., *Płynny lęk*, Kraków 2008.
Beck U., *Spółczesność ryzyka*, Warszawa 2002.
Cybał-Michalska A., *Tożsamość młodzieży w perspektywie globalnego świata. Studium socjopedagogiczne*, Poznań 2006.

- Dębska U., Tomaszewska B., *Młodzież epoki przemian. Niektóre osobowościowe wskaźniki trudności w dobrym funkcjonowaniu we współczesnej rzeczywistości*, [w:] A. Keplinger, *Młodzież w zmieniającym się świecie*, Wrocław 2001.
- Gerrig R., Zimbardo P.G., *Psychologia i życie*, Warszawa 2005.
- Giddens A., *Nowoczesność i tożsamość. Ja i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2010.
- Mamzer H., *Poczucie bezpieczeństwa ontologicznego. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*, Poznań 2008.
- Melosik Z. (red.), *Młodzież, styl życia i zdrowie. Konteksty i kontrowersje*, Poznań 2001.
- Melosik Z., *Kultura popularna i tożsamość młodzieży. W niewoli władzy i wolności*, Kraków 2013.
- Peret-Drażewska P., *Współczesna młodzież postrzegana z perspektywy rówieśników. Studium teoretyczno-empiryczne*, Poznań 2014.
- Wnuk-Lipiński E., *Świat międzyepoki*, Kraków 2004.